

M. GYAR NYELV

KÖZÉRDEKŰ FOLYÓIRAT

XXVIII. ÉV. 1. f.

1932. MÁJ.—JÜN.

5—6. SZÁM

A nagyszentmiklósi kincs feliratai.¹

A besenyők történetéről nem sokat tudunk.

A róluk szóló legrégebb tudósítások két keleti forrásban, Gardízi (1049—53.) és Al Bakri (a XI. század második fele) műveiben találhatók.

Ezek a tudósítások a következők:²

Gardízi:

Ami a besenyőket illeti, hozzájuk Gurgāndžból a Ch^wārizmi hegyiséghez és tovább a besenyőkhöz vezet az út. Az ember eljut a Ch^wārizmi tóig [= Aral-tó], elhagyja a tavat jobb kéz felől és tovább megy. Víz nélküli és kopár országba érkezik az ember és itt kilenc napig megy. Minden nap vagy minden második nap egy kúthoz jut; egy kötéllel leereszkedik és vizet hoz a lovaknak. A tizedik napon forrásokhoz és vízhez érkezik az ember, és ott mindenféle vad, madár és gazella van; fű kevés van ott. Itt megy tizenhat napig. A tizenhetedik nap elérkezik az ember a besenyők sátraihoz. A besenyők országának hossza harminc napi út.

Minden oldalon egy-egy néppel szomszédosak: keleten van a xyfčāx-ok országa, délnyugaton a kazárok és nyugat-

Al Bakri:

Ami a besenyőket illeti, az út az ő országukba Džordžānijából tizenkét paraszangát megy addig a hegyiségig, amelyet Ch^wārizmi hegyiségnek neveznek. A hegy csúcsán egy torony van; lábánál egy džordžānijai nép lakóhelyei találhatóak, amely népnek ott szántó-földjei vannak.

A besenyő nomád nép, amely azokat a helyeket keresi fel, ahol esett, és ahol takarmány van. Országuk hossza harminc napi út, a szélessége ugyanannyi.

Tőlük északra fekszik a džyfdžāx-ok országa, akiket qyfdžāq-

¹ L. MNy. XXVIII, 65—85.

² Gardízi perzsa szövegét l. BARTHOLD, Otčet o počdzkě v srednjuju Aziju (= MémAcPbg. VIIIe série, Hist. vol. I. no. 4.), 95, orosz fordítás: 119—20. l.; perzsa szöveg magyar fordítással GRÓF KUUN Gézánál: A Magyar Honfoglalás Kútfői 150—1 (használhatatlan). — Al Bakri arab szövege orosz fordítással BÁRÓ ROSENNél: KUNIK—ROSEN, Izvēstija Al Bekri (= Prilož. k XXXH-my tomy ZapAkN. No. 2.), 42—3, 58—60, vö. DEFRÉREY: JournAs. 1849. I.

ton a szlávok [= volgai bolgárok¹] vannak. Ezek a népek mind betöréseket intéznek, megtámadják a besenyőket, elhureolják és eladják őket.

Ezek a besenyők gazdagok; sok lovuk és juhuk van és sok arany- és ezüstedényük.

Sok fegyverük is van és ezüst övet viselnek.

Zászlóik és lándzsáik vannak, melyeket a csatában magasra emelnek. Trombitáik vannak, amelyek ökörfej alakúak,² amelyeket a hareban fújnak.

A besenyők útjai rosszak és kényelmetlenek. Aki innen egy másik országba akar menni, annak lovakat kell vásárolni, mert az ország útjainak rosszasága miatt egy irányban sem lehet másképen kijutni, csak lovon. A kereskedők nem az utakon jönnek ide, mert összes útjaik erdőkkel vannak benöve; a csillagok szerint igazodnak el.

oknak is neveznek; délre a kazárok országa és keletre az oguzok országa, hős nyugatra a szlávok országa. Ezek a népek mind a besenyők szomszédai és be szoktak törni országukba. A besenyők gazdagok, vannak hátságállataik, arany- és ezüstedényeik,

fegyvereik; gazdagon diszített övük van és zászlóik

és trombitáik dob helyett.

A besenyők egész országa sík, nincsenek benne sem hegyek, sem megerősített helyek, ahol menedéket találhatnának.³

Ha ezt a tudósítást összevetjük Konstantinos Porphyrogennetos császár később tárgyalandó értesítéseivel, kiderül, hogy a besenyők legrégebb hazája az Emba—Ural—Volga vidéke volt. Konstantinos azt is megmondja, hogy a besenyők 889 előtt laktak ezen a területen. Hogy mikor és honnan jöttek ide, azt nem tudjuk, semmi sem áll azonban útjában annak a feltevésnek, hogy régi idő óta itt laktak, Kelet-Európa felé azonban valószínűleg nem sokkal 889 előtt nyomultak előre.

A perzsa motívumokat feltüntető nagyszentmiklósi kincs keletkezése és története szempontjából aligha jelentéktelen dolog, hogy a besenyők Perzsiától és Chwārizm-tól északra laktak, és hogy ebben a régi tudósításban a Chwārizm-ból hozzájuk vezető kereskedelmi út le van írva. Ezen a területen

¹ Vö. Ibn Faḍlān: Jāqūt, ed. WÜSTENFELD I, 723; MHK. 201.

² واز بيرون كاو BARTHOLD: „сделаны на подобіе бычачьихъ головъ“. (GRÖF KUUN GÉZA a helyet nem fordítja le.) Al Bakri-nál e kifejezés helyén ez van: بدل الطبول 'dobok helyett'.

³ Ezután következik a besenyők iszlámra való térésére vonatkozó tudósítás; l. MARQUART, Streifzüge 72—3.

közvetlen kapcsolatban voltak az egykori nyugati türk birodalommal is, amelyhez egy ideig kétségtelenül hozzá is tartoztak. A nyugati türk birodalom területén, a Talas völgyében, türk írásos feliratokat találtak. Jól el lehet tehát képzelni a besenyő írásnak a besenyők régi hazájában való keletkezését.

A kincs bizánci motívumainak és görögbetűs feliratainak magyarázatához a besenyők második hazáját kell tekintetbe venni a Don és a Duna között, ahol a besenyők a pontusi városok bizánci műveltségével érintkezésbe kerültek. A besenyők ezt a területet a 889-ik évben szállták meg. Az idevonatkozó adatokat röviden összefoglalom.

Konstantinos Porphyrogenetos a „De administrando imperio“ 37. fejezetében a következőket írja: „Tudnunk kell, hogy a besenyők eredetileg az Átil (Ατίλ = Volga) folyónál és a Jájik (Γείχ = Ural) folyónál laktak, s a kazárok és az oguzok voltak a szomszédjaik. Ötven évvel ezelőtt [a császár 950 körül írta művét] a nevezett oguzok egyesültek a kazárokkal, és a besenyők elleni közös küzdelemben ezeket legyőzték, őket országukból kiűzték, s ezt mai napig az oguzok bírják. A besenyők, akik menekültek, ide-oda vándoroltak, keresve egy helyet, ahol letelepedhetnének; miután elérték azt a területet, ahol ma is laknak és ott találták a törököket [= magyarokat], akik ott laktak, háborúban legyőzték és elűzték őket s felűtötték ott sátraikat, és így, amint mondtam, ötven év óta a mai napig bírják ezt a földet.“ (MHK. 115.)

Ezek az események 889-ben történtek, mert Regino krónikájában a következőket olvassuk: „Anno dominicae incarnationis DCCC.LXXVIII [olv. LXXXVIII] gens Ungarium ferocissima et omni belua crudelior, retro ante seculis ideo inaudita, quia nec nominata, a Scythicis regnis et a paludibus quas Thanais sua refusione in immensum porrigit, egressa est... Ex supradictis igitur locis gens memorata a finitimis sibi populis, qui Pecenaci vocantur, a propriis sedibus expulsa est...“ (MHK. 320—1.)

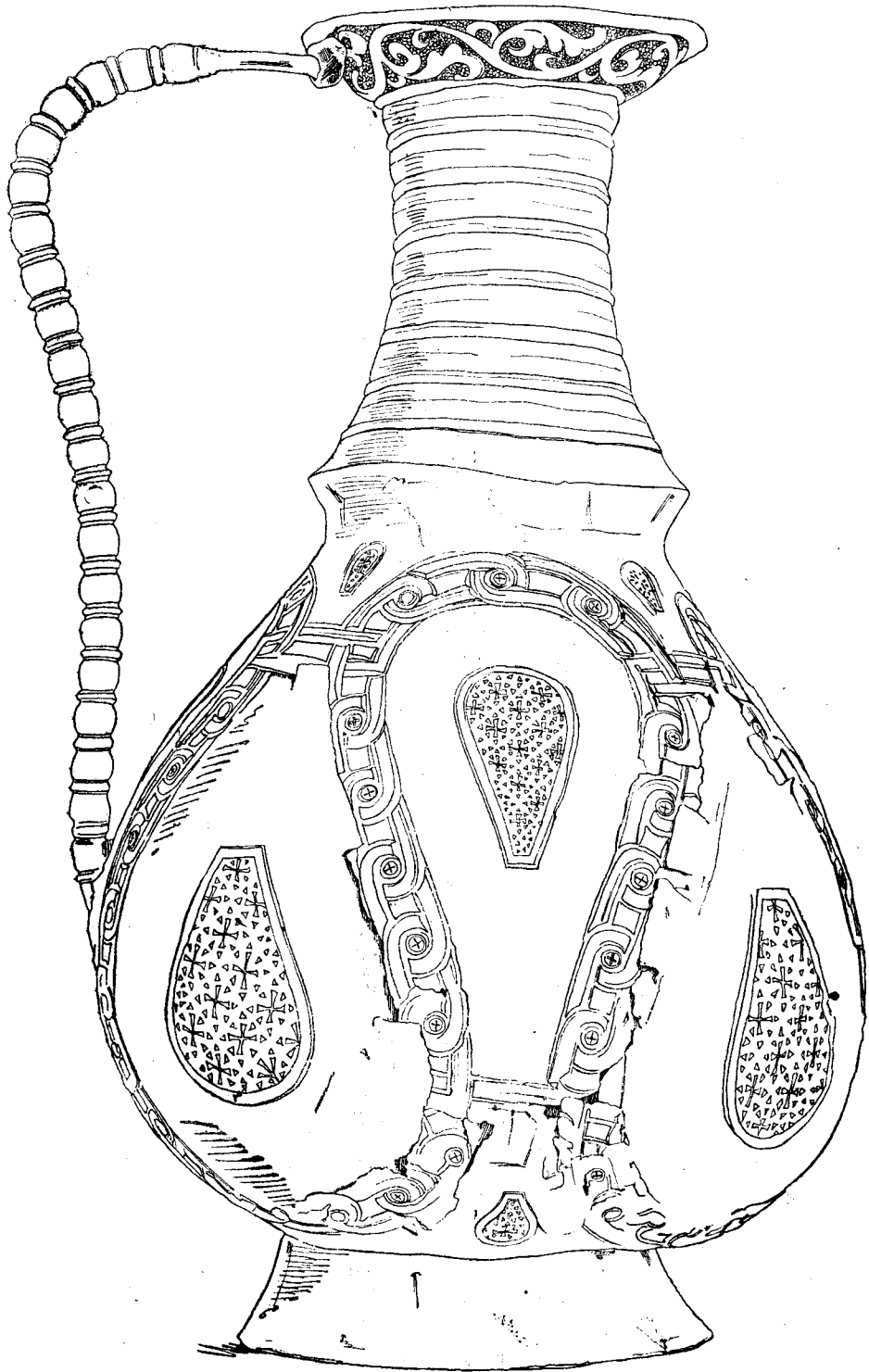
A besenyők új hazája kezdetben a Dontól a Dnyeperig terjedt, később a Dunáig.¹

A besenyők további, meglehetősen zavaros sorsával, háborúkkal és Magyarországba, Oroszországba és a Balkán-félszigetre való településeikkel ez alkalommal nem foglalkozom.

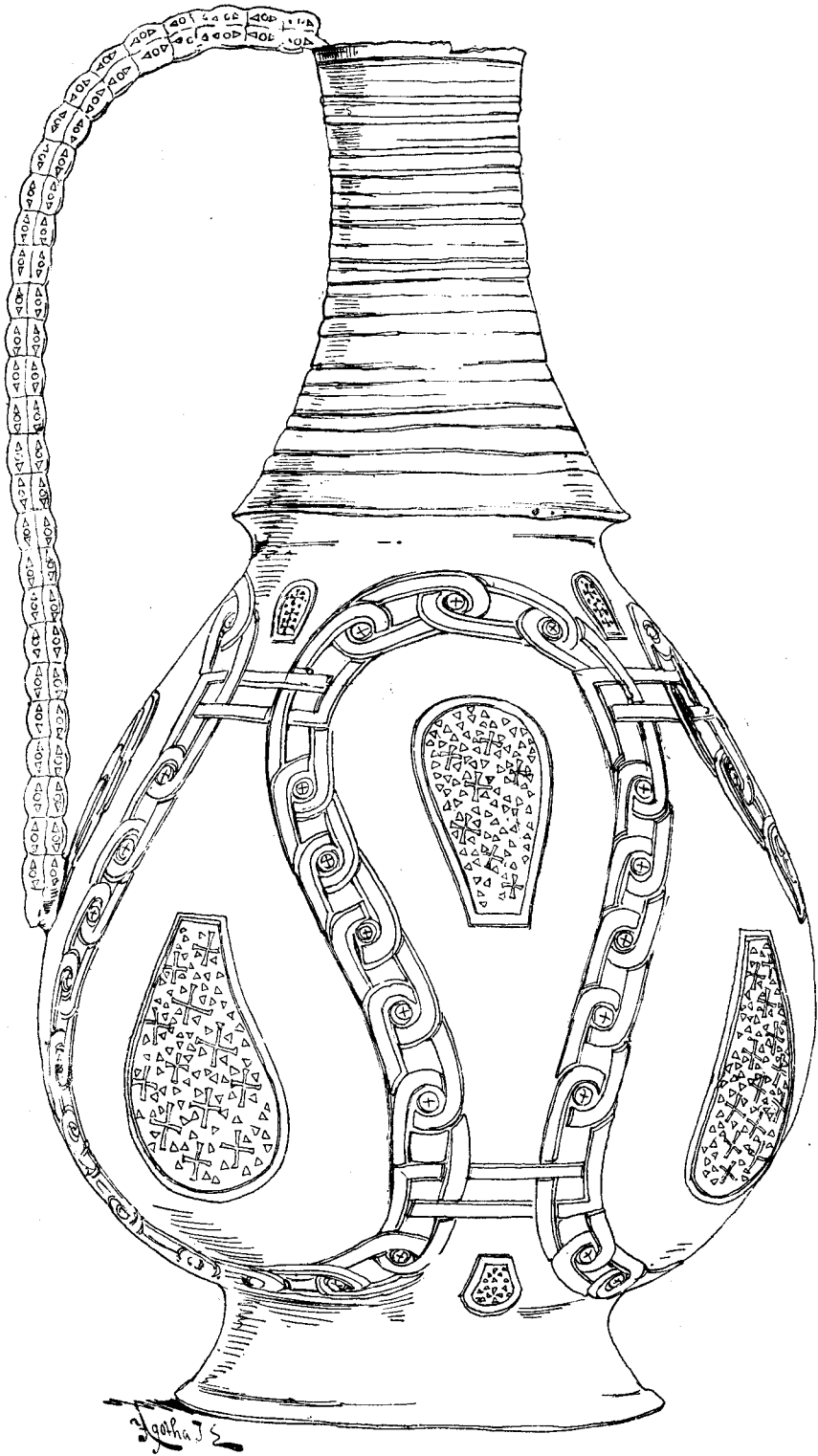
Azt már említettem, hogy Nagyszentmiklós mellett is több besenyő telep volt. Ezek — úgy látszik — sokat szenvedtek a tatárjárás alkalmával,² s talán a nagyszentmiklósi kincs is ekkor került a föld alá.

¹ Konstantinos, De adm. imp. 42. f.: „Az Aldunánál, Disztrával szemben, terül el a besenyők országa, amely innen Šarkelig, a kazárok váráig terjed.“ Kezdetben azonban a Dnyepertől nyugatra eső terület nem tartozott a besenyők birodalmához, mert itt néhány évig a régi hazájukból kiűzött magyarok laktak. (De adm. imp. 38. f.)

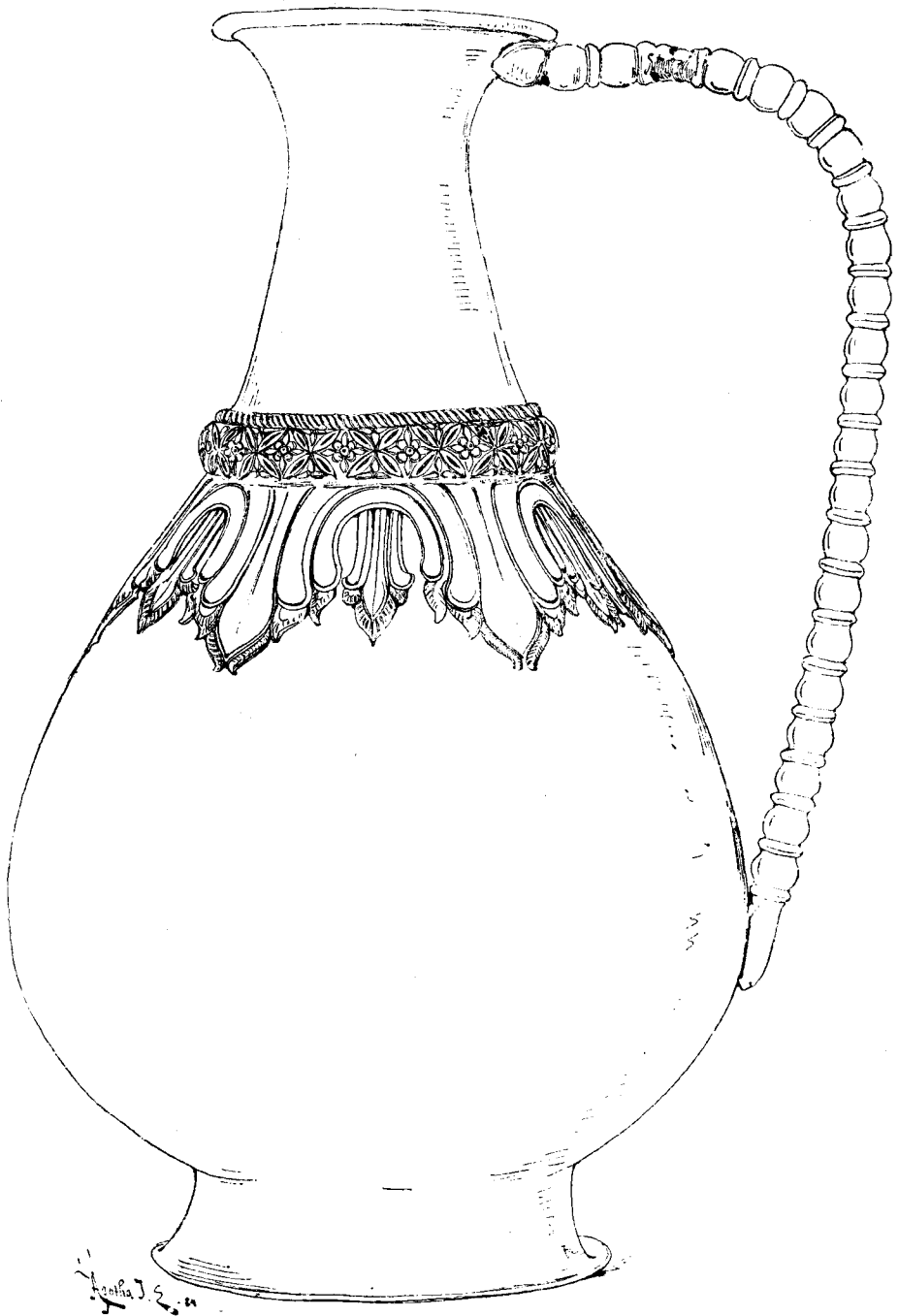
² SZOKOLAY MARGIT, A magyarországi besenyőtelepekről 21.

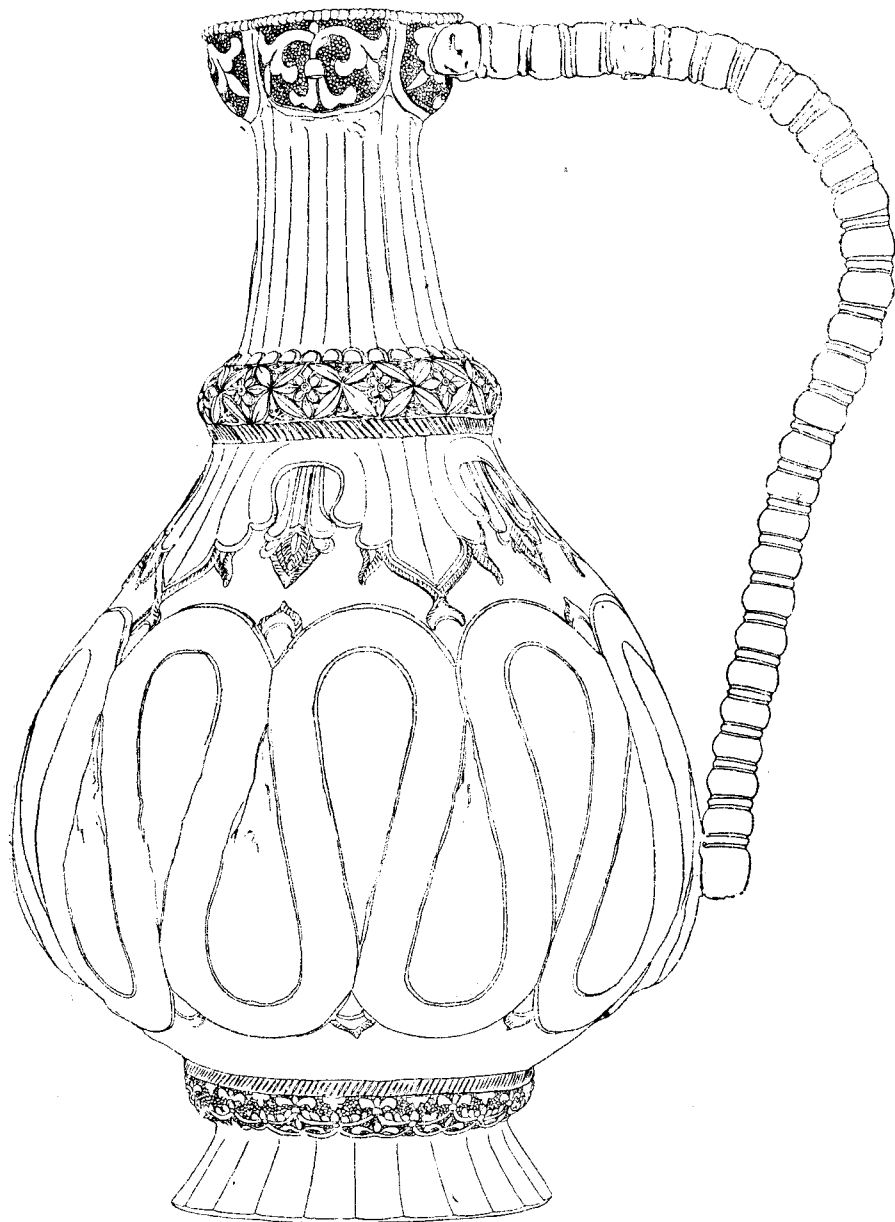
3. sz. korsz. Felirata: *Böjla* (méltóságnev).

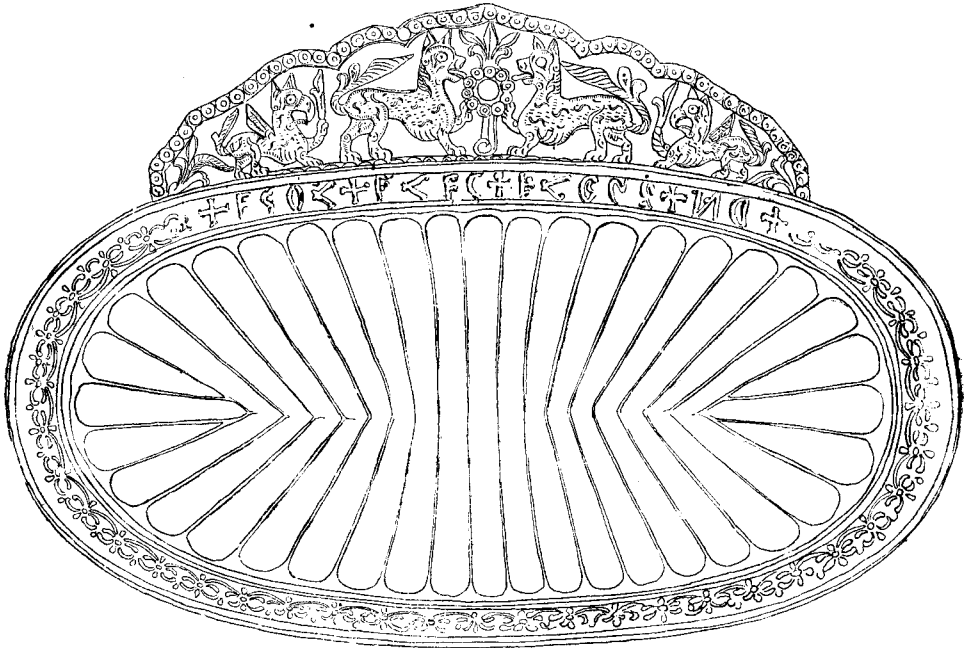
4. sz. korsó. Felirata: *Bófla.*

5 sz. korsó. Feliratai: *ἀγίζης* 'széles szájú' és *Ἰβᾶκ* (személynév).

6. sz. korsó. Feliratai: *Sävⁱnüg bⁱč^ā?* 'Szevinüg fejedelemasszony', *RD>1*
(megfejtetlen) és *ayy* 'kincs, ajándék'.

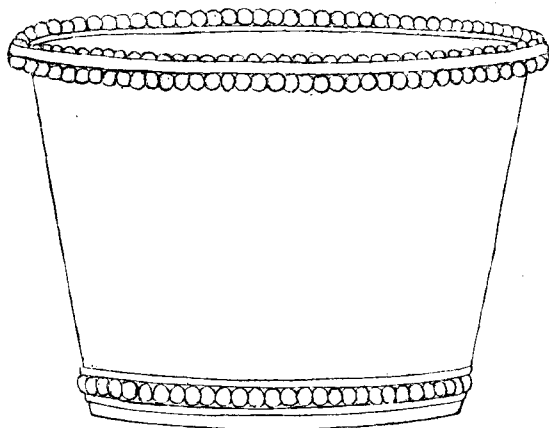

8. sz. tálca. Felirata: *B^ojlā Čabān čüriz q^aš* 'Bojla Csaban csemegés tálja'.

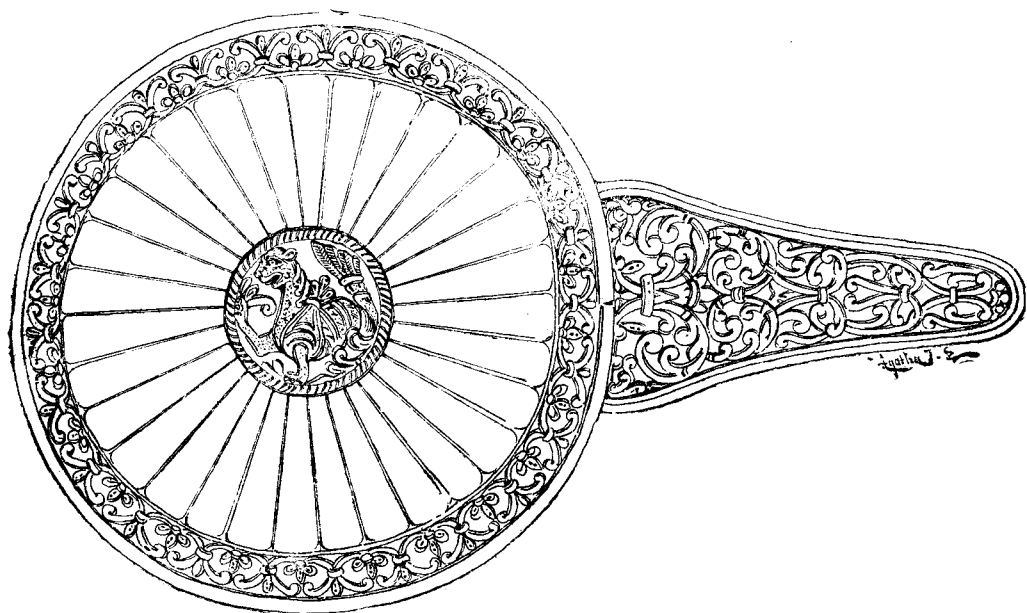

Mačka J. S.

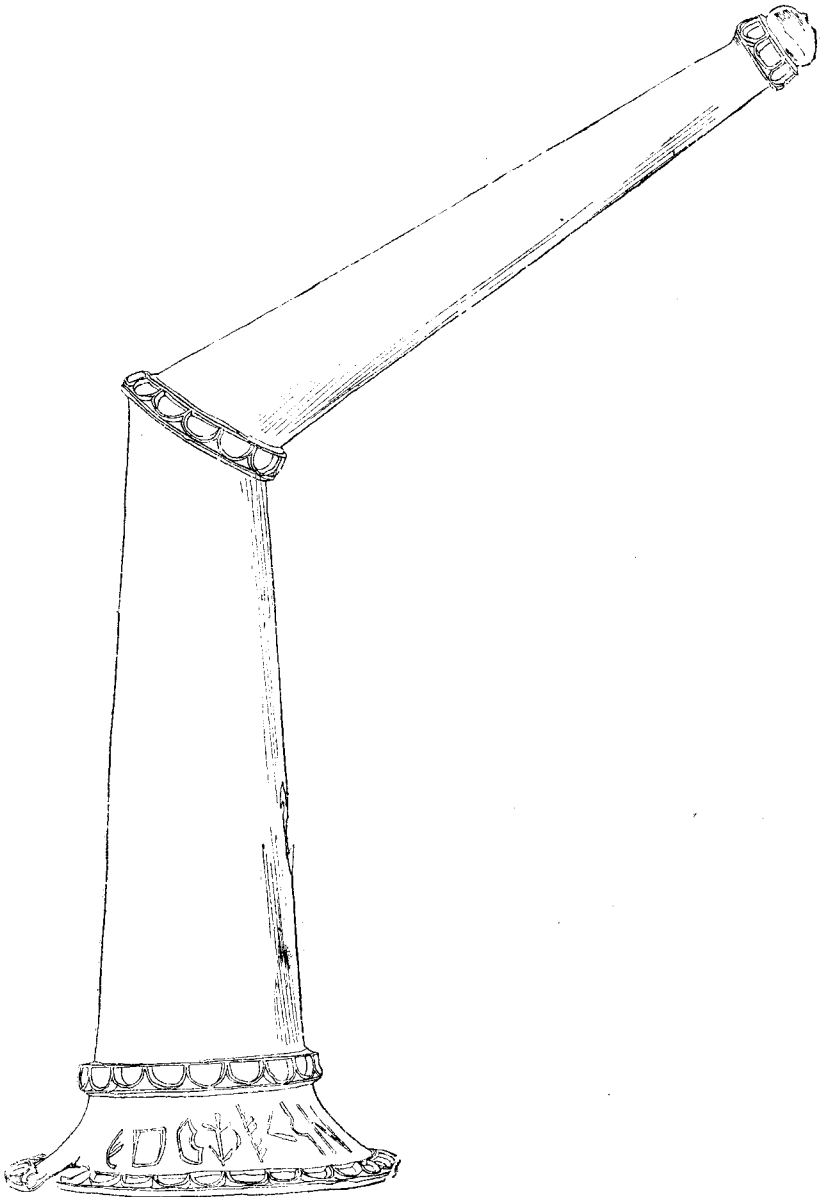
10. sz. csésze. Feliratai: *Tur^um[?] ičaj^aq* 'Turum ivóedénye' és *tab^aq* 'csésze'.
Ugyanilyen a 9. sz. csésze, melyen azonban csak az első felirat (*Tur^um[?] ičaj^aq*)
olvasható. Ez a két csésze a görög feliratú keresztelő edény.

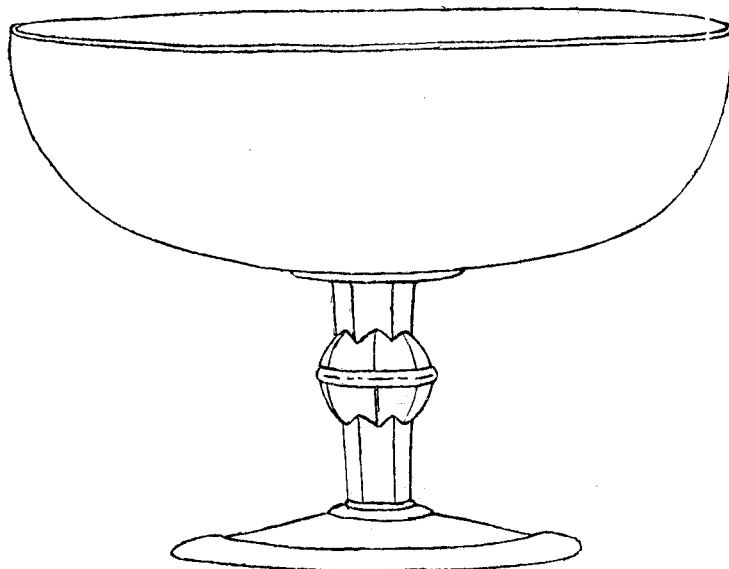
11. sz. billikom. Felirata: $s\ddot{a}\eta$ 'egy edény-fajta'. Párján, a 12. sz. billikomon nincs felirat.

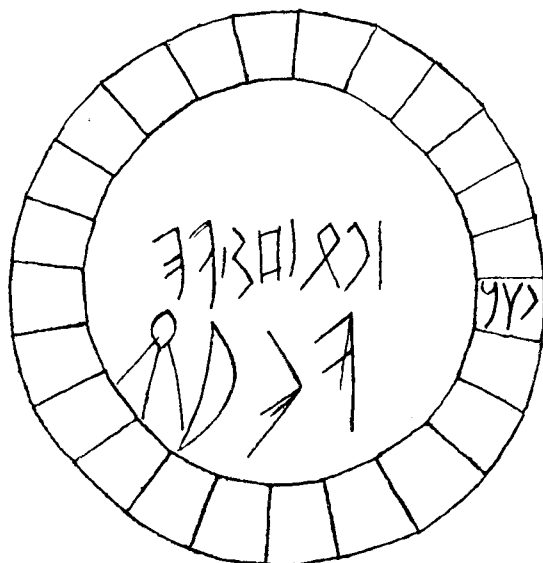
15. és 16. sz. tálca. Felirata (mindkettőnek): $bayrad\dot{z}$ 'nyeles edény'.

17. sz. ivókürt. Felirata: *Turum^u 'čaj^aq* 'Turum ivóedénye'.

22. és 23. sz. pohár. Mindkettőn: *Turum^p ičaj^aq* 'Turum ivóedénye' és a
23-on még: *᳚᳚᳚᳚᳚᳚* (megfejtetlen).

A 6 sz korszó feliratainak elhelyezése.
Fettich Nándor és Horváth Tibor rajza.

NÉMETH GYULA.